

Володимир Іванович ЗАХАРЧЕНКО

д.е.н., професор, Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3645-2597>

e-mail: zakharchenko@i.ua

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ (З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ)

Встановлено, що основними проблемами безготівкового обігу в Україні є проблеми заміни або вилучення з нього деяких грошових знаків та переходу до делегованої моделі його організації. Проаналізовано причини, що зумовлюють заміну або виведення з обігу готівкових грошей, зокрема такі як: девальвація національної грошової одиниці; зміна масштабу цін; оптимізація банкотно-монетного ряду гривні; доцільність випуску монет замість банкнот малих номіналів; недостатня захищеність банкнот від підробки; фізичний знос та пошкодження банкнот; орієнтація фінансистів на купюри великого номіналу; ризик вірусного зараження людей готівковими грошима; експансія електронних грошей; перехід до використання пластиків грошей; виведення з обігу російського рубля на окупованих територіях. Показано, чому необхідним є перехід від частково контрольованої моделі організації готівкового обігу на делеговану модель, що передбачає передачу частини функцій центрального банку іншим учасникам ринку послуг з інкасації.

Ключові слова: грошові знаки, гривня, номінал, банкотно-монетний ряд, грошовий обіг, модель організації готівкового обігу

ВСТУП

Процес безперервного руху грошей як засобу обігу й засобу платежу прийнято називати грошовим обігом. Він, хоч й перебуває під сильним тиском безготівкового обігу, але все ще відіграє важливу роль у функціонуванні національної економіки, у забезпеченні відносин між фізичними особами, між ними і юридичними особами, між населенням і державними установами тощо. Відтак, дуже важливо, щоб ті проблеми, які час від часу виникають у цьому обігу, вирішувалися не тільки вчасно, але й найкраще. Нам здається, що основними проблемами безготівкового обігу в Україні є проблеми заміни або вилучення з нього деяких грошових знаків та переходу до нової (делегованої) моделі його організації. У вирішенні цих проблем ключова роль належить Національному банку України (НБУ). За їх вирішення важливо, щоб усі учасники грошового обігу спиратися на закордонний досвід та наявні наукові напрацювання.

У вирішенні основних проблем безготівкового обігу в Україні важливий внесок зробили такі науковці, як: О. Дзюблюк та ін. [1], М. Євдокімова [2], Є. Крикавський та О. Толстой [3], П. Нагорний [4], Я. Чайковський [5] та ін. Їхні напрацювання знайшли відображення у Концепції організації готівкового обігу в Україні [6], у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 р. [7] та в інших програмних документах. Однак зміни у грошовій системі країни відбуваються настільки стрімко, що це спонукає до пошуку додаткових заходів із вдосконалення як самих грошових знаків, так і організації їхнього обігу.

МЕТА роботи – дослідження сучасного стану безготівкового обігу України, виявлення найбільш суттєвих проблем і визначення конкретних заходів з удосконалення готівкових платіжних засобів та переходу на сучасну модель його організації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використовувалися методи узагальнення (під час аналізу причин, що зумовлюють заміну або виведення з обігу готівкових грошей), порівняння та

аналогії (під час оцінювання закордонного й вітчизняного досвіду з удосконалення готівкового обігу).

РЕЗУЛЬТАТИ

Грошові знаки – це різні види грошових одиниць, що беруть участь у грошовому обігу й торговельно-грошових операціях. Вони зазвичай випускаються з паперу (банкноти) та металу різного гатунку (монети).

Заміна або вилучення грошових знаків з обігу проводиться з різних причин. Розглянемо основні з них.

1. *Девальвація національної грошової одиниці* – знецінення, офіційне зменшення її золотого вмісту (у період дії валютних стандартів на основі золота) або зниження курсу відносно резервних валют (у період дії сучасного паперово-валютного стандарту).

Якщо девальвація національної грошової одиниці дуже сильна (на порядок і більше), то в таких випадках має проводитися т.зв. нуліфікація – ліквідація старих знецінених грошових знаків і випуск нових. Її, наприклад, проводили у Великій Британії у 1695 р. Тоді вилучено всі старі монети, що значно втратили свою первісну вартість, та замінено новими, повноцінними. У радянській Росії у процесі грошової реформи 1922–1924 рр. банкноти номіналом 1 червонець, забезпечувались тією ж кількістю золота, що його містила монета номіналом 10 карбованців епохи правління імператора Миколи II. Нуліфікація була проведена й у Західній Німеччині у червні 1948 р. Після заміни здевальвованої рейхсмарки повноцінною грошовою одиницею, – німецькою маркою, – грошова реформа у цій країні виявилася надзвичайно успішною, бо економіка Західної Німеччини одразу ж «запрацювала». Якщо на початку 1948 р. її промислове виробництво становило лише 53 % від рівня 1936 р., то вже у другій половині того ж року – 73 %, а в листопаді – 100 % [8]. Менш успішною грошовою реформою, але все ж дуже необхідною, стала заміна в 1996 р. українського купонокарбованця повноцінною грошовою одиницею – гривнею.

2. *Зміна масштабу цін.* Девальвація національної грошової одиниці зазвичай супроводжується зміною масштабу цін (ваги металу, зокрема золота, що відпо-

відає одній грошовій одиниці) й відповідно зростанням кількості банкнот і монет в обігу. В цій ситуації виникає необхідність у деномінації грошової одиниці – укрупненні її в певному співвідношенні. Так, деномінація рейхсмарки з одночасною заміною її на німецьку марку в 1948 р. проводилася у співвідношенні 1:10. У колишньому СРСР в умовах грошової реформи 1961 р. деномінація карбованця проводилася у співвідношенні 1:10.

Звичайно, деномінація – необхідний захід у рамках удосконалення грошового обігу в країні, тому що скорочення кількості грошей в обігу спрощує і здешевлює його. Однак цей захід бажано проводити після суттєвого зниження інфляції, тому що через нетривалий час знову виникне необхідність у ній із заміною всіх банкнот і монет в обігу, а це достатньо дорогий захід. З огляду на це, українську національну грошову одиницю гривню, хоч вона і знецінилася від часу запровадження в 1996 р. до кінця 2021 р. у 15,5 (27,2: 1,76) рази, зараз недоцільно деномінувати. Але якщо гривню «прив'язати» у пропорції 1:1, чи 1:30 до євро, як, наприклад, естонську крону у 1990-х рр. «прив'язали» до німецької марки в пропорції 1:8 (що мало дуже позитивний вплив на інвестиційний клімат у країні), то така деномінація була б виправданою, бо це спонукало б правлячі кола добиватися зростання ВВП не за рахунок його дефлятора, а на основі зростання реального сектора економіки.

3. Необхідність оптимізації банкнотно-монетного ряду національної грошової одиниці. До 2019 р. цей ряд гривні мав 17 номіналів банкнот і монет, тоді як оптимальним вважається ряд із 12 номіналів: 6 номіналів банкнот та 6 номіналів монет. З 1 жовтня 2019 р. НБУ почав здійснювати поступовий перехід на оновлений банкнотно-монетний ряд гривні [9]. В Україні припинили друкувати банкноти номіналом 1, 2, 5 і 10 грн і стали замінювати їх на відповідні монети. Найбільш активно стали замінюватися купюри номіналом 1 і 2 грн. Ті з них, що потрапляють у банки, більше не повертаються в обіг. З 25 жовтня 2019 р. введено в обіг банкноту нового найвищого номіналу – 1000 грн. А з 1 жовтня 2020 р. з обігу стали вилучатися старі банкноти (випущені до 2003 р.).

Упорядковується й монетний ряд. З 1 жовтня 2019 р. припинено обіг монет номіналами 1, 2 та 5 коп., а з 1 жовтня 2020 р. і монет 25 коп. Натомість в обіг вводяться монети номіналом 5 та 10 грн, що стали замінювати паперові банкноти.

Нині у готівковому обігу національних грошей використовуються банкноти номіналами 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 та 1000 грн зразків 2003-2019 рр., розмінні монети номіналами 10 та 50 коп. й обігові монети номіналом 1 грн старого зразка та номіналами 1, 2, 5 та 10 грн зразків 2018 р. В обігу ще залишається 447,4 млн монет золотистого кольору номіналом 1 грн, але поступово НБУ виводить їх з обігу. Натомість їх місце займають монети аналогічного номіналу сріблястого кольору. Після завершення процесу вилучення дрібних монет і введення в обіг банкнот нового номіналу – номінальний ряд гривні скоротиться до 12 номіналів (6 монет і 6 купюр), що відповідає кращим світовим практикам.

Станом на 1 жовтня 2021 р. у готівковому обігу

України перебувало 2,9 млрд шт. банкнот на загальну суму 587,7 млрд грн та 13,9 млрд шт. монет (без пам'ятних та інвестиційних) – на 4,4 млрд грн. Загальна сума грошей, що перебували в обігу, становила 585,1 млрд грн (табл. 1).

Найбільше в обігу на цей час знаходилось банкнот номіналом 200 грн (24,5 % від їх загальної кількості), а найменше – номіналом 1000 грн (2,7 %). Однак за сумарною вартістю найбільша частка припадала на номінал 500 грн (55,2 % від їх загальної вартості), а найменша – на номінал 2 грн (0,06 %). Лівова частка вартості гривні (92,7 %) припадає на номінали 200, 500 та 1000 грн.

З-поміж монет найбільше в обігу монет із номіналом 10 коп. (28,8 % від їх загальної кількості), а найменше – монет із номіналом 10 грн (0,5 %), хоча їх частка в загальній вартості монет є найбільшою (17,3 %). Загалом же монети у грошовому обігу несуть переважно розмінну, а не обігову функцію. Її виконують й обігові монети, власне як і банкноти їх номіналів, тому що в сумарній вартості банкнот і монет на монети припадає лише 0,25 % від сумарної вартості гривневих грошей.

Станом на 1 жовтня 2021 р. на одного українця припадало 70 банкнот та 159 розмінних і обігових монет, проти 72 та 149 шт. відповідно станом на 1 січня 2021 р. [10].

4. Економічна доцільність випуску монет замість банкнот малих номіналів. Загалом випуск монет значно економічніший від випуску банкнот, тому що монети «живуть» у середньому 20–25 р., а банкноти від 1 (номіналом 1 грн) до 8 років (номіналом 500 грн) [11]. Однак практика заміни купюр до 10 грн на монети неоднозначно сприймається в українському суспільстві. На це вказує зокрема те, що покупці в магазинах досить нетерпляче реагують на здачу монетами (навіть з удосконаленим дизайном), а не банкнотами. Ми вважаємо, що гривні номіналами до 10 бажано й надалі випустити у вигляді банкнот із таких причин: по-перше, ними зручніше користуватися; по-друге, під час деномінації гривні у співвідношенні 1:10 або 1:30 (з орієнтацією на євро) купюр малого номіналу потрібно буде на порядок менше, ніж зараз; по-третє, обіг готівки все більше буде витіснятися обігом електронних грошей і тому їх надалі ставатиме все менше.

5. Недостатня захищеність грошових знаків від підробки. У багатьох країнах заміна грошових знаків проводиться й через їх недостатню захищеність від підробки. Так, у США у 1996 р. замінено 100-дол. купюру. Вона одержала вдосконалений захист, який включав новий портрет Б. Франкліна та водяний знак з його зображенням, що змінює колір та має найтонші фонові лінії. Крім того, серійний номер купюри був збільшений на одну букву.

Українська гривня в цьому плані не має серйозних проблем, тому що Банкнотно-монетний двір, що виробляє українські гроші, – дуже сучасне підприємство, яке забезпечує високу якість друкування банкнот і карбування монет. Зараз найбільш захищеними вважаються купюри номіналом 100 грн (2014 р.), 200 грн (2019 р.), 500 грн (2015 р.) і нова купюра номіналом у 1000 грн. Усі ці купюри мають понад 20 елементів захисту, тому їх надзвичайно складно підробити.

Таблиця 1 – Структура готівки в обігу станом на 1 жовтня 2021 р. (складено й розраховано за [10])

Банкноти й монети		Кількість, млн шт.	Частка номіналів за кількістю		Вартість, млн грн	Частка номіналів за вартістю	
за номіналом	за режимом обігу		окремо	разом		окремо	разом
Банкноти:							
1 грн	поступово замінюватимуться обіговими монетами	412,7	14,2	2,5	412,7	0,07	0,07
2 грн		163,6	5,6	1,0	327,2	0,06	0,06
5 грн		179,6	6,2	1,1	898	0,15	0,15
10 грн		131,6	4,6	0,8	1316	0,22	0,22
20 грн	без застережень	125,7	4,3	0,7	2514	0,43	0,42
50 грн		153,6	5,3	0,9	7680	1,31	1,30
100 грн		295,1	10,2	1,8	29510	5,02	4,98
200 грн		711,7	24,5	4,2	142340	24,22	24,04
500 грн		648,6	22,4	3,9	324300	55,18	54,77
1000 грн		78,4	2,7	0,5	78400	13,34	13,24
Усього		2900,6	100,0	17,4	587697,9	100,00	99,25
Монети:							
10 коп.	без застережень	3995,8	28,8	23,8	399,58	9,16	0,07
50 коп.		1293,2	9,3	7,7	646,6	14,82	0,11
1 грн (СК)*		362,5	2,6	2,2	362,5	8,31	0,06
1 грн (ЗК)**	поступово виводитимуться з обігу	447,4	3,2	2,7	447,4	10,25	0,08
2 грн	без застережень	343,6	2,5	2,0	687,2	15,75	0,12
5 грн		105,6	0,8	0,6	528	12,10	0,09
10 грн		75,3	0,5	0,4	753	17,25	0,13
1 коп.		перестали бути засобом платежу	2432,4	17,5	14,5	24,324	0,56
2 коп.	1393,8		10,1	8,3	27,876	0,64	0,00
5 коп.	1839,6		13,3	11,0	91,98	2,11	0,02
25 коп.	1582,0		11,4	9,4	395,5	9,06	0,07
Усього			13871,2	100,0	82,6	4363,96	100,00
Разом		16771,8	xxx	100,0	592061,86	xxx	100,0

Примітки: *сріблястого кольору; **золотистого кольору

У розрахунку на 1 млн справжніх банкнот гривні у 2019 р. припадало менше 3 підроблених, тоді як на 1 млн справжніх євро – 23 підроблених. В Україні найчастіше підробляють світові валюти (долар, євро), а з українських грошей – 500-грн купюру (64 % від усіх підробок) [12].

Найбільший сплеск підробки 500-грн купюр спостерігався у вересні 2019 р. НБУ тоді вилучив цілу партію таких купюр. Надалі НБУ планує підвищити ступінь захисту старих гривневих банкнот номіналами 500, а також 50 та 200 грн до рівня банкнот нового покоління – номіналами 20, 100, 500 та 1000 грн.

6. *Фізичний знос та пошкодження банкнот.* Значна частина гривневих купюр замінюється через їх фізичний знос. НБУ щорічно вилучає з обігу близько 640 млн шт. банкнот усіх номіналів. Переважну більшість із них (понад 80 %) складають банкноти низьких номіналів – до 20 грн. Зношені, а також пошкоджені банкноти, з 1 вересня 2020 р. зобов'язані приймати для обміну на придатні всі банки, але за умови, що вони не мають ознак підроблення. Раніше цим могли займатися тільки уповноважені НБУ банки («Ощадбанк», «Приватбанк», «Райффайзен Банк Аваль»).

Звичайно, банкноти, які виводяться з обігу, за рішенням НБУ утилізуються. Наразі не утилізуються тільки банкноти номіналом 1000 грн.

7. *Орієнтація фінансистів на купюри великого номіналу.* Українські фінансисти для обслуговування великого бізнесу пропонують окрім банкнот номіналом 1000 грн ввести в обіг ще й купюри номіналом 2000 та 5000 грн. Однак це може ускладнити розмінність грошей великих номіналів і загалом готівкового обігу. Тому, щоб стимулювати банки отримувати не лише високі номінали банкнот, постановою НБУ № 122 від 23.10.2019 р. диференційовано тарифи на видачу готівки. Готівку найвищих номіналів з цього часу банки

стали отримувати за вищими тарифами, хоча раніше готівку всіх номіналів вони отримували за однаковим тарифом.

Слід мати на увазі, що в багатьох країнах взагалі відмовляються від банкнот великих номіналів. І причини цього різні. Так, центральні банки країн ЄС у 2019 р. повністю припинили емісію банкнот номіналом у 500 євро. Аргументом слугувало те, що ці банкноти широко використовувалися для тіншових грошових операцій, зокрема фінансування тероризму та оплати наркотрафіку. У Венесуелі з 2017 р. припинено обіг банкноти найвищого номіналу в 100 боліварів. У США фінансові регулятори, банкири й оператори платіжних систем ведуть кампанію за вилучення з обігу купюр у 100 дол. Головна мета цього – витіснення з обігу готівки й заміна її електронними грошима [13].

8. *Ризик вірусного зараження людей через готівкові гроші.* Як визнала Всесвітня організація охорони здоров'я, готівкові гроші можуть зберігати низку збудників інфекцій, зокрема коронавірусної, протягом кількох днів. Тому деякі країни вдаються до дезінфекції та вилучення з обігу зараженої готівки. Так, Китай у лютому 2020 р. заявив, що дезінфікує або знищить готівку, яка «ходить» у лікарнях, автобусах і на ринках у районах, які найбільше постраждали від коронавірусу. А щоб компенсувати кількість вилученої грошової маси, Центральний банк Китаю випускає нову готівку. Ще в січні 2020 р. він направив в Ухань 4 млрд юанів (за офіційним курсом це 573 млн дол.) у нових банкнотах [14]. В Україні, через те що ризик зараження людей через контакт із готівкою вважається незначним, НБУ скоротив термін її зберігання на карантині з 15 діб, що прийнято на початку пандемії у 2020 р., до 5 діб. Загалом же в Україні, як і в більшості країн світу, її центральний банк і громадяни все більше від-

мовляються від готівки на користь електронних грошей.

9. *Експансія електронних грошей*. З кожним роком в Україні все більше розширюється перелік фінансових операцій, які здійснюються дистанційно, а рівень готівки в економіці скорочується, що, власне, передбачено Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 р. [7, с. 17–18]. Так, обсяги безготівкових платежів у 2020 р. склали 55 % від усіх розрахункових операцій проти 50,3 % у 2019 р. [15]. Хоча загалом Україна ще відстає в цьому відношенні від багатьох країн, наприклад Швеції, де електронні платіжні системи перебрали на себе близько 99 % загального грошового обігу, Франції, Великої Британії, Туреччини, Китаю та ін.

10. *Перехід до використання пластикових грошей*. У багатьох країнах (Великобританії, Румунії, Канаді, В'єтнамі, Австралії, Новій Зеландії та ін.) замість паперових використовуються пластикові гроші. Але в Україні необхідності їх запуску у грошовий обіг немає, тому що порівняно з паперовими вони дорожчі у виготовленні, мають менше ступенів захисту та й для цього необхідно було б побудувати спеціальну фабрику.

11. *Виведення з обігу російського рубля на окупованих росією територіях*. Після звільнення від російської окупації Криму, частини Донбасу та інших територій постане завдання виведення з обігу російського рубля на цих територіях. Хоча, зокрема на розбомблених окупантами територіях, це буде далеко не найскладніше завдання з тих, які тут доведеться вирішувати.

У сучасний період у багатьох країнах, зокрема і в Україні, необхідним вважається перехід від частково контрольованої моделі організації готівкового обігу на *делеговану модель*. Суть цієї моделі полягає в тому, що центральний банк передає (на умовах аутсорсингу) частину функцій, які він нині виконує в регіонах, іншим учасникам ринку – банкам та компаніям Cash-in-

Transit (СІТ-компаніям). Задля упровадження цієї моделі рішенням Правління НБУ № 207-рш від 11.08.2016 р. затверджено нову Концепцію організації готівкового обігу в Україні. Згідно з нею забезпечення готівкового обігу в регіонах здійснюватиметься з використанням інфраструктури уповноважених банків, а в перспективі – із залученням третіх учасників (СІТ-компаній), але за правилами та під контролем центрального банку. Водночас центральний банк розміщуватиме свої запаси банкнот і монет у сховищах уповноважених банків. Нині ця модель з успіхом застосовується у Великій Британії, Бразилії, Голландії, Фінляндії та Швеції [4, с. 134].

В Україні вона також доволі успішно реалізується. Ще в грудні 2015 р. уповноважені банки отримали від НБУ дозвіл на перевезення грошей, а з 9 січня 2019 р. – на проведення операцій з оброблення та зберігання готівкових грошей. Подальше розширення кількості уповноважених банків за умови посилення контролю за їхньою діяльністю стане важливим інструментом забезпечення якісною готівкою користувачів фінансових послуг [7, с. 10].

Реалізація цієї концепції сприятиме не тільки зниженню витрат на готівковий обіг, а й розвитку конкурентного ринку послуг з інкасації.

ВИСНОВКИ

Для вдосконалення безготівкового обігу в Україні необхідно насамперед дотримуватися таргету інфляції до 5 %, розглянути можливість деномінації гривні, завершити упорядкування її банкотно-монетного ряду, підвищити захищеність банкнот великих номіналів. А впровадження делегованої моделі готівкового обігу має сприяти не тільки зниженню витрат на нього, а й розвитку конкурентного ринку послуг з інкасації.

Список використаних джерел

1. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності: монографія / О.В. Дзюблук та ін. Тернопіль, 2017. 298 с.
2. Євдокімова М.О. Стан готівкового грошового обігу та безготівкових розрахунків в Україні. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 1. С. 98–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2018_23_1_22.
3. Крикавський Є.В., Толстой О.М. Концепція організації готівкового обігу в Україні. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34201/1/12_64-69.pdf
4. Нагорний П.Д. Делегована модель грошового обігу: ефективність роботи уповноважених банків. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 2. С. 133–139.
5. Чайковський Я. Грошовий обіг в Україні: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення організації. *Світ фінансів*. 2018. № 2. С. 114–122.
6. Концепція організації готівкового обігу в Україні. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Cash_management_strategy_pr_2016-08-08.pdf
7. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року / Міністерство фінансів України, опубліковано 16 січня 2020 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf
8. Грошові реформи. *Економічна енциклопедія: у 3 т / С.В. Мочерний та ін.* Київ: Вид. центр «Академія», 2000. Т. 1. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/49-g/740-groshovi-reformi.html>
9. Національний банк завершує оновлення банкотно-монетного ряду гривні. *Нац. банк України*. 2019. 26 лист. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-zavershuye-onovlennya-banknotno-monetnogo-ryadu-grivni>.
10. Обсяг готівки в обігу за місяць зменшився на 1,8 млрд грн. *Finclub.net*. 2021. 20 жовт. URL: <https://finclub.net/ua/news/obsiah-hotivky-v-obihu-za-misiats-zmenshyvsia-na-1-8-mlrd-hrn.html>.
11. Зануда А. Що сталося з гривнею за 20 років. *BBC Україна*. 2016. 2 вер. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/09/160822_hryvnia_20_az
12. Чернявська А. Фальшиві гроші заповнили Україну, в НБУ назвали найнебезпечніші купюри: що потрібно знати. *Gamebet.politeka.net*. 2020. 18 липня. URL: <https://gamebet.politeka.net/uk/275912-falshivye-dengi-navodnili-ukrainu-v-nbu-nazvali-samyje-opasnye-kupury-cto-nuzhno-znat>
13. Бабицкий А. Чеканная свобода: Зачем государства отказываются от бумажных денег. И к каким неожиданным последствиям это приводит. *Secretmag.ru*. 2017. 16 янв. URL: <https://secretmag.ru/trends/tendencies/cashless-society.htm>
14. Без готівки і з кордонами. Як COVID змінить світ. *Korrespondent.net*. 2020. 3 квіт. URL:

<https://ua.korrespondent.net/world/4213190-bez-hotivky-i-z-kordonamy-yak-COVID-zminyt-svit>

15. Жирій К. У НБУ перерахували всю готівку, яку українці тримають на руках. *Unian.ua*. 2021. 20 жовт. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/u-nbu-pererahuvali-vsyu-gotivku-yaku-ukrajinci-trimayut-na-rukah-novini-ukrajina-11582191.html>

References

1. Theory and practice of money circulation and banking in conditions of global financial instability: monograph / O.V. Dziubliuk et.al. Ternopil, 2017. 298 p. [in Ukrainian].
2. Yevdokimova M.O. The state of cash turnover and non-cash payments in Ukraine. *Bulletin of ONU named after I.I. Mechnikova. Series: Economics*. 2018. Vol. 23. Issue 1. pp. 98–103. [in Ukrainian].
3. Krykavskiy Ye.V., Tolstoy O.M. The concept of organization of cash circulation in Ukraine. Lviv: Polytechnic National University Institutional Repository. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34201/1/12_64-69.pdf [in Ukrainian].
4. Nahornyi P.D. Delegated model of monetary turnover: efficiency of work of authorized banks. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Series: Economic Sciences*. 2021. No. 2. pp. 133–139.
5. Chaikovskiy Ya. Cash flow in Ukraine: current state, problems and directions of organization improvement. *World of Finance*. 2018. No. 2, pp. 114–122. [in Ukrainian].
6. The concept of organization of cash circulation in Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Cash_management_strategy_pr_2016-08-08.pdf [in Ukrainian].
7. Financial Sector Development Strategy of Ukraine until 2025 / *Ministry of Finance of Ukraine*, published on January 16, 2020. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf [in Ukrainian].
8. Monetary reforms. Economic encyclopedia: in 3 vol. / S.V. Mochernyi et.al. Kyiv, 2000. Vol. 1. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/49-g/740-groshovi-reformi.html> [in Ukrainian].
9. The National Bank completes the renewal of the banknote-coin series of hryvnia / *Nats. Bank of Ukraine*. 2019. November 26. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-zavershuye-onovlennya-banknotno-monetnogo-ryadu-grivni> [in Ukrainian].
10. The volume of cash in circulation for the month decreased by UAH 1.8 billion. *Finclub.net*. 2021. October 20. URL: <https://finclub.net/ua/news/obsiah-hotivky-v-obihu-za-misiats-zmenshyvsia-na-1-8-mlrd-hrn.html> [in Ukrainian].
11. Zanuda A. What happened to hryvnia in 20 years. *Air Force Ukraine*. 2016. February 2. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/09/160822_hryvnia_20_az [in Ukrainian].
12. Cherniavska A. False money flooded Ukraine, the NBU named the most dangerous banknotes: what you need to know. *Gamebet.politeka.net*. 2020. 18.07. URL: <https://gamebet.politeka.net/275912-falshivye-dengi-navodnili-ukrainu-v-nbu-nazvali-samy-opasnye-kupuryi-chto-nuzhno-znat> [in Ukrainian].
13. Babickiy A. Chequered freedom: Why do states refuse paper money. And what unexpected consequences this leads to. *Secretmag.ru*. 2017. January 16. URL: <https://secretmag.ru/trends/tendencies/cashless-society.htm> [in Russian].
14. Without cash and with borders. How COVID will change the world *Korrespondent.net*. 2020. April 3. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4213190-bez-hotivky-i-z-kordonamy-yak-COVID-zminyt-svit> [in Ukrainian].
15. Zhyrii K. The NBU transferred all the cash that Ukrainians hold on their hands. *Unian.ua*. 2021. October 20. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/u-nbu-pererahuvali-vsyu-gotivku-yaku-ukrajinci-trimayut-na-rukah-novini-ukrajina-11582191.html> [in Ukrainian].

Volodymyr ZAKHARCHENKO

Doctor of Economics, Professor, Vinnytsia National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3645-2597>

e-mail: zakharchenkovn@i.ua

MAIN DIRECTIONS OF CASH FLOW IMPROVEMENT IN UKRAINE (WITH TAKING INTO ACCOUNT FOREIGN EXPERIENCE)

Introduction. The main problems of cashless circulation in Ukraine are the problems of replacing or withdrawing some monetary marks from it and moving to a new (delegated) model of its organization. In solving these problems, the key role belongs to the National Bank of Ukraine. When deciding them, it is important that all participants in monetary circulation rely on foreign experience and existing scientific developments.

The purpose of the paper is to study the current state of cashless circulation of Ukraine, identify the most significant problems and determine specific measures to improve cash payments and transition to the modern model of its organization.

Results. The paper analyzes the main reasons for the replacement or withdrawal of cash: devaluation of the national currency; change in the scale of prices, which causes the denomination of the currency; the need to optimize the banknote-coin range of the national currency, as well as the structure of cash in circulation; economic expediency of issuing coins instead of banknotes of small denominations; insufficient protection of monetary marks from forgery; physical wear and damage to banknotes; orientation of financiers to large-scale banknotes; the risk of viral infection of people through cash; expansion of electronic money; transition to the use of plastic money; withdrawal from circulation of the Russian ruble in the territories occupied by Russia. In the modern period, in many countries, including Ukraine, it is necessary to switch from a partially controlled model of organization of cash flow to a delegated model. The essence of this model is that the central bank transfers on the terms of outsourcing some of the functions that it currently performs in the regions, other market participants – banks and companies Cash-in-Transit (SIT-companies).

Conclusion. To improve cash flow in Ukraine, first of all, it is necessary to adhere to the inflation target of up to 5%, consider the possibility of hryvnia denomination, complete the ordering of its banknote and coin series, and increase the security of large denomination banknotes. And the introduction of the delegated cash flow model should contribute not only to reducing costs for it, but also to the development of a competitive market for cash collection services.

Keywords: cash marks, hryvnia, denomination, banknote and coin line, cash circulation, cash circulation model